

СТАНОВИЩЕ

за дисертация на тема:

ПРОСТРАНСТВО И ФУНКЦИОНАЛНИ АСПЕКТИ НА ЦЕНТРАЛНИЯ ГРАДСКИ ПЛОЩАД В ДОЛНА МИЗИЯ И ТРАКИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРИЯ (I – III ВЕК)

с автор Емилия Ценова – Нов български университет, Департамент „Археология“

от доц. д-р Павлина Димитрова Владкова,
Регионален исторически музей – Велико Търново

Представената дисертация „Пространство и функционални аспекти на централния градски площад в Долна Мизия и Тракия в границите на съвременна България (I – III век)“ с автор Емилия Ценова и научен ръководител доц. д-р Сергей Торбатов обхваща важен период от античната култура и градоустройство по българските земи. Темата е подбрана изключително добре във всеки един аспект – тематика, географски и хронологични граници. Дисертацията е структурирана премислено и научно издържано, отговаря на изискванията за такъв вид научни разработки и акцентира върху най-съществените проблеми, маркирани и в самото заглавие. Впечатляващ е списъкът с българската и чуждоезичната литература, както и Интернет посочките, отразяващи стремежа на дисертанта най-пълно да представи мненията и резултатите от проучванията на площадните комплекси на римските градове по българските земи. Не може да не се отчете фактът, че независимо от все още непубликуваните цялостно резултати от проучванията през последните години - за Филипопол, Никополис ад Иструм, Сердика и др., авторът прецизно и коректно е събрал, анализирал и представил новата информация. Принос е използването не само на археологически данни, но и епиграфските сведения и нумизматичния материал, колкото и последният да е оскъден по разработваната тема. Не са пропуснати писмените исторически данни и литературни съчинения, както и картите и пътеводителите от античността до XIX век, подкрепщи и обслужващи авторите тези. Бих препоръчала в уводната част, където дисертантът прави библиографски преглед, да има цитирания, а не само да се споменават авторът и заглавията на публикациите.

Глава I „Урбанизация и типове градски центрове в римските провинции Долна Мизия и Тракия“, както показва самото заглавие, се състои от две отделни части. В първата се разглеждат историческите данни и се прави анализ на урбанизационните процеси съответно през I, II и III век, а във втората е направено сполучливото разграничение на градските центрове – заварени, новоосновани с гръцка уредба и новоосновани с римска уредба. Авторът представя теоретичните постановки по проблема и мненията на различни автори за урбанизацията на провинциите, но ми се струва, че собственото мнение не е открито достатъчно категорично и не е аргументирано убедително. Според мен е необходимо прецизиране при представянето на урбанизационните порцеси, особено за I век, тъй като са малко археологическите, епиграфските и нумизматичните данни, доказващи икономически разцвет и урбанизация, а свидетелствата за строителство, което да носи белезите на нова/чужда култура са още по-ограничени. За създаването на колония Деултум и присъствието на ветерани от VIII Августов легион има основно военно-стратегически причини, за Никополис няма данни за времето през I век, подобно е положението и при Пауталия, където няма достатъчно сигурни податки за наличието на предримско тракийско

селище, а какво остава за урбанизация. В този смисъл ми се струва, че най-голямо основание има М. Тачева, според която за урбанизация в провинциите може да се говори след началото на II век, след Дакийските войни. По внимателно трябва да се подхожда и когато се коментира градското монетосечене, като не бива да се пропуска, че изобщо не става въпрос за градска политика, а за държавна/имперска.

Във втората част на I глава на трите основни групи градски центрове е направена характеристика на база основно епиграфските данни. Отчетено е силното влияние на метрополиите и градовете с гръцка уредба в другите провинции. Анализът води автора до извода, че уредбата на новоосновените градски центрове по гръцки образец в голяма степен повтаря тази на западнопонтийските полиси. За градовете по римски образец е важен изводът, че в този тип административни центрове върху площада е съсредоточена основно религиозната дейност, което ги отличава съществено от градовете с гръцка уредба.

Тук имам бележка, свързана с цитирането на епиграфските паметници. По неизвестни причини авторът се позовава на ранни публикации, а не на утвърдените корпуси на Геров и Михайлов съответно за латинските и гръцките надписи. Особено силно впечатление прави това напр. при цитиранията на паметници от Ескус.

II глава е основна и цялостно посветена на пространствената организация и архитектурния облик на градските площади в Долна Мизия и Тракия. Първата част показва компетентност и задълбочено внимание към теоретичните изследвания, историческите и археологическите данни, направен е анализ на сведенията от другите провинции, изясняващи проблема за принципното устройство на централния градски площад в гръко-римския свят. Важни са заключенията на автора за гръцките полиси, направени на основа проследяването на площадните комплекси през различните строителни периоди – от V в. пр. Хр. до II-III в. сл. Хр. (напр. Тасос, Коринт, Милет и др.), тъй като много отчетливо се разчита приемствеността в пространственото оформление от една страна и промяната във функциите от друга. Добре е изяснено значението на трите основни части на форума/агората – административната, съдебната и култовата. Анализирани е развитието на площадите в римските провинции, отчитайки влиянието на римския императорски форум, но без да е пропуснато времето на тяхното изграждане и съобразяването им с много фактори: по-ранно застроена площ; промяна на характера на съответното селище; степен на романизация; местни строителни, топографски и природни особености и т.н. Авторът, сравнявайки строителството и промяната в архитектурния облик на площадите в Мала Азия през I-III в., достига до извода за постепенното „превръщане на агората във форум”. Най-масово е изграждането на храмовете, в които се чества култа към императора, както и одеони, терми, нимфеуми, монументи и т.н.

И ако за останалите римски провинции информацията по темата е много обширна и изчерпателна, не на такъв етап са изследванията за българските земи. Точно тук, според мен, трябва да се подчертае големия принос на автора на дисертацията, използвал максимално всички възможни сведения, особено епиграфските и нумизматичните. Впечатляват обобщенията за Черноморските градове, защото липсват цялостни изследвания на площадните комплекси.

Няколкото бележки към тази глава имат по скоро технически характер и в никакъв случай не омаловажават изследването. Колкото и бегло да се спира авторът върху проблема лагер – викус – канаби, очевидно е, че не познава публикациите от последните години по темата. Необходимо е също да бъдат прецизирани и датировките на някои от комплексите, напр. на принципите в Нове, където, според откритите надписи, вече публикувани, те съществуват през първата половина на V век. Направена е грешка и при споменаване на датата на основаване на Ескус, като очевидно става

дума за Никополис. Някои от графичните възстановки и планове, представени в приложенията, са изработени от арх. Стефан Бояджиев, а други – от архитектурния техник Светлозар Бояджиев. Препоръчвам да бъдат прецизирани анотациите.

Данните за площадните комплекси от градовете в разглежданите провинции са анализирани и обобщени. Използвана е схема, която включва следните параметри и дава възможност за открояване на общото и специфичното: местоположение, площ, структурни звена и техните функции, архитектурно оформление, декорация и етапи в оформянето на цялостния архитектурен ансамбъл. Логично следват заключенията на дисертанта по всяка една от разглежданите теми. Обобщението е стегнато, ясно и точно. Бих препоръчала по-внимателно и предпазливо разграничаване на етапите на урбанизация, особено за предримско и предтраяново време.

Към тази част от гл. II илюстрациите в приложението са многобройни. Авторът се е старал да подкрепи графично или със снимки повечето от своите тези, особено при представянето на сградите на площадните комплекси и архитектурното им оформление. Трябва да се отбележи, обаче, че една част от приложенията са некачествени, изкривени при снимането от първоизточника и нечетливи. Според мен, добре би било при публикацията на дисертацията някои от снимките да бъдат отново обработени, а други направени на самите обекти, като по този начин трудът само би спечелил.

Принос в разработката е представянето на класификационен модел на площадите на римските градове в Долна Мизия и Тракия, като разграничението е направено както следва: според времето на планиране, по тип площаден комплекс – гръцка агора или италиански форум и по функции – обществено-административна, религиозна и културно-развлекателна. В последната III глава е обърнато внимание именно на функциите на централните градски площади, като сполучливо са привлечени всички данни, които има за тях в границите на разглежданите провинции.

Така представеният дисертационен труд представлява сериозна научна разработка **с приноси**, които могат да бъдат обобщени в няколко направления:

1. За пръв път в българската научна литература е направен опит за събирането, представянето, обобщаването и анализирането на изворовите, епиграфските, нумизматичните и археологическите данни за площадните комплекси в границите на съвременните български земи през римската епоха през периода I-III век.

2. Дисертационният труд е изготвен по схема, която при следващи изследвания по темата може да бъде използвана като модел.

3. Цялостно и пълно са представени изследванията на площадните комплекси от римската епоха по българските земи.

4. Използваният интердисциплинарен подход при разработката на дисертацията я прави полезна не само за археолози, но и за специалисти от други специалности

Независимо от дребните технически пропуски и необходимостта от уточняване или прецизиране на някои от изводите в изследването при публикуване, част от които отбелязах по-горе, смятам, че представената докторска дисертация на тема „Пространство и функционални аспекти на централния градски площад в Долна Мизия и Тракия в границите на съвременна България (I – III век)” с автор Емилия Ценова притежава качествата и достойнствата на сериозен научен труд. Предлагам на уважаемите членове на научното жури на дисертанта да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор” по шифър 05.03.12 Археология, специалност 2.2. История и археология.

РЕЦЕНЗЕНТ:

Доц. д-р Павлина Владкова

